

İslam Medeniyetinde Beytül-Makdis | Sıdika Gümüş

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

ÖZET

Kudüs insanlık tarihinin başlangıcından beri var olan bir şehirdir. Uğrunda nice mücadelelerin verildiği kutsal bir beldedir. Bu mücadeleler elbette ki Kudüs'ün her anlamda çok önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanıyordu. Stratejik, jeopolitik, mânevî, dînî ve birçok yönden önemli bir yerde bulunur Kudüs. Bundan dolayı çok mücadeleler verilmiştir ve halen daha bu mücadeleler devam etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bu beldeyi miraç, namaz ve nice peygamberlerin teşrifiyle kutsal kılmıştır. Burası öyle bir beldedir ki Kur'ân'ın ifadesiyle de bereketlerle dolu bir merkezdir. Bereketlerin fışkırdığı bir mekandır. Bu mekan İslâm medeniyetinde en güzel dönemlerini yaşamış, son ilâhî vahyin en güzel hadiselerine tanıklık etmiştir. Dolayısıyla bu makalede de Beytül-Makdis'in bereket merkezi olmasıyla ilgili bazı başlıklara değinilmiştir. Bu makalede bereketi her ne kadar ele almaya çalışsak da eksik kaldığımız yerler olacaktır. Her şeyin en iyisini Allah bilir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Beytül-Makdis, Mescid-i Aksâ, Kur'ân-ı Kerîm, Bereket.

ABSTRACT

Jerusalem is a city that has existed since the beginning of human history. It is a holy place for which many struggles are fought. Of course, these struggles were due to the fact that Jerusalem had a very important place in every sense. Jerusalem is located in a strategic, geopolitical, spiritual, religious and many aspects important place. For this reason, many struggles have been fought and these struggles are still continuing. The Qur'an has made this town holy with the ascension, prayer and the presence of many prophets. This is such a town that, as the Qur'an puts it, it is a center full of blessings. It is a place where blessings gush. This place experienced the most beautiful periods in Islamic civilization and witnessed the most beautiful events of the last divine revelation. Therefore, in this article, some topics related to the fact that Bayt al-Maqdis is the center of fertility are mentioned. No matter how much we try to deal with fertility in this article, there will be places where we are missing. Allah knows best of everything.

Keywords: Jerusalem, Bayt al- Maqdis, Masjid Aqsa, Holy Qur'ân, Abundance

Giriş

Kudüs insanlığın var olduğu tarihlerden itibaren yeryüzünde var olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Üzerinde nice medeniyetler hayat bulmuştur. Bir o kadar da kendisi için nice mücadelelerin verildiği kutsal mekanlardan bir mekandır Kudüs. Kur'ân'ı Kerîm'e konu olmuş mübarek bir beldedir. Allah burayı kutsal kılmıştır. Âyet-i Celîle'de de geçtiği üzere, mübarek üç mescitten birisi olan Mescid-i Aksâ için isimlendirmesini bizzat Kur'ân'da Allâh-u Teâlâ zikretmiştir. Aksâ, uzak anlamındadır ve mabed Mekke'ye uzak olduğu için bu adı almıştır. [1] Böylesine mübarek, kutsal bir mekan her yönüyle bereketin timsali olmuş ve bereketi simgelemiştir.

Kudüs şehrine birçok isim verilmiştir. Her gelen medeniyet kendi isimlendirmesini yapmıştır. Yüzyıllar, diller değişse de aldığı isimlerin anlamı aynı olan yerdir Kudüs. "Sami dillerinde „Salem“, Aramice'de „Beth Makdeša“, İbranice'de „Bet ha-Mikdaş“ ve Arapça „da „Beytülmakdis“ olarak da isimlendirilen Kudüs, „Allah'ın evi“, „barış“, „selam yurdu“ anlamlarına gelmektedir. [2] İslâm medeniyetinde Kur'ân'da Mescid-i Aksâ geçmekle birlikte hadislerde Beytül-Makdis ifadesi çokça geçmektedir.

Kudüs'ün Müslümanlar nezdinde önemli olmasının boyutları vardır. Öncelikle Mescid-i Aksâ ilk kiblemizin bulunduğu alandır. Medine döneminde yaklaşık 16-17 ay kadar Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılındı. [3] Diğer önemli boyutu ise miracın burada gerçekleşmesidir. İsra sûresi 1. âyet peygamberimizin bu kutsal yolculuğunu zikretmektedir. [4] Bu önemlere binâen Mescid-i Aksâ mabedi Kudüs'tedir ve en önemli üç mescitten birisidir.

[5]

Ayrıca Kur"ân-ı Kerîm"de birçok âyette Beytül-Makdis'e, Kudüs'e ve çevresine sıkça değinilmiştir. „Çevresini mübarek kıldık" şeklinde âyetlerde görmekteyiz. Kudüs, Filistin her anlamda bereketin merkezidir. İnsanlığın göz bebeğidir. Yüce Allah birçok âyette bu kutsal mekanı zikretmiş ve buraları insanlığın merkezi kılmıştır.

A.) Âyetler Bağlamında Bereketin Merkezi

Kur"ân-ı Kerîm"de Filistin, Kudüs topraklarını zikreden ve bu toprakların bereketinden bahseden âyetler mevcuttur. Bu âyetler şu şekildedir: [6]

"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haramdan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O gerçekten işitendir, görendir". [7]

"Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz". [8]

"Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk. Biz onu Lut'u kurtararak içinde cümle aleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık". [9]

"Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgarı verdik; onun içinde bereketler yarattığımız yere doğru esirdi. Biz her şeyi biliriz". [10]

Kudüs ve çevresine işaret ettiği düşünülen başka bir âyet ise Kureyş sûresidir. "Kureyş'i kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısıdırıp alıstırdıkları için, Kureyş de , kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kabe'nin) Rabbine kulluk etsin." (Kureyş 106/1-4) Şam bölgesi (Suriye, Filistin, Lübnan Ürdün)nden kasıt Beytül-Makdis'i de içine alan topraklardır. Bu topraklar bereketli topraklardır. Bu bağlamda Kudüs'e işaret eden bir diğer âyet Tûr Sûresi'dir. "Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalarla düzenle yazılmış kitaba, „Beyt-i Mâmûr'a, yükseltilmiş tavana (göğe), kaba denize andolsun ki, şüphesiz Rabbinin azabı gerçekleşecektir." (et-Tûr 52/1-7) Sûreye Tûr dağına yemin edilerek başlanmıştır. Tûr Dağı, Hz. Mûsâ'nın Hz. Allah ile konuştuğu yerdir. Ve burası da Beytül-Makdis sınırları içindedir. [11]

Kudüs, kutsal ve temiz anlamına gelmekle birlikte tevhidin merkezidir. "Kudüs, gökte ve gelecekte yeryüzünde Allah adına bir değer haline gelmiş"tir [12] Âyetler bağlamında bu kutsal mekanla bağlantı kurulmuştur.

Ayrıca Kudüs'ün faziletini bildiren âyetler, sahabenin de buraya odaklanmasını sağlamıştır. Kudüs'e dair, faziletini, önemini bildiren, peygamberler kıssası bağlamında ciddiyetini bildiren birçok âyet vardır. Âyetlerden beş tanesi bu toprakların bereketli kılındığını ifade eder. Bir âyette de bu mübarek topraklar "el-Ardul-Mukaddese" şeklinde geçmektedir. Bu vasıflar dışında Kudüs'e işaret eden birçok âyet vardır. [13]

B.) Kible Bağlamında Bereketin Merkezi

Kur"ân'dan ve Efendimizin hayatından biliyoruz ki ilk kiblemiz Mescid-i Aksâ idi. İkinci kible tayin olunmadan önce Peygamberimiz ve Sahâbe-i Kirâm namazlarını kible istikametinde Beytülmakdis'e dönerek kılıyorlardı. Nitekim Efendimiz a.s ve sahabe hicretten önce Mekke'de ve hicretten sonra Medine'de 16 ay kadar Beytül-Makdis'e doğru namaz kılmışlardı. [14] Daha sonra ikinci kiblemiz Mescidi Harâm yani Kâbe-i Muazzama oldu. Müslümanlar iki kible ile de şereflendiler.

C.) Peygamberler Bağlamında Bereketin Merkezi

Kudüs insanlıkla birlikte var olmakla beraber birçok peygambere de ev sahipliği yapmıştır. Nice peygamberler buraya gelmiş, burayı şereflendirmişlerdir. Hiçbir peygamber yoktur ki Kudüs ile bir bağlantısı olmasın. Bu anlamda gerçekten Kudüs ve çevresi peygamberlerin uğrak yeridir. Ki bir rivayete göre 124 bin diğer bir rivayete göre 224 bin peygamber gelmiştir. Peygamberler diyarıdır Kudüs. Her yerde onların tozu, izi vardır.

Hız. Dâvud a.s Kudüs"ü fetheden bir peygamberdir. Daha sonra oraya ayak basan Süleyman aleyhisselamdır. Nice peygamberler de gelip geçmiştir. Hz. Zekerîyya, Hz. İshâ, Hz. Meryem validemiz (peygamber değil), atamız Hz. İbrahim aleyhisselam, Hz.Lût, Hz. Yûsuf, Hz. Muhammed aleyhisselam ecmain bu peygamberlerden bir kısmıdır. Bu sebeptendir ki Müslümanlar bu toprakların vârisi olarak kendilerini görmekteirler. Nitekim bu peygamberler tevhit sancağını taşımışlar ve bu topraklarda İslâm"ı tebliğ etmişlerdir. [15]

Hız. Dâvud a.s cihad meydanında Câlût"u yenip, daha sonra hükümdar olmuştur. Bir müddet sonra da nübüvvetle şereflenmiştir. Oğlu Hz. Süleyman ise Mescid-i Aksâ"yı inşa etmiştir. Ayrıca insanlara ve cinlere hükmetme yetkisi verilmişti kendisine. Hz. Meryem ve Hz. Zekerîyya a.s da Kudüs"ün hatıra isimlerindendir. Atamız Hz. İbrahim a.s Filistin"e gelmiş ve Hz. İshak a.s burada dünyaya gelmişti. Keza Hz. İshâk, Hz. Yâkub, Hz. Yûsuf, Hz. Sâre validemizin kabirleri buradadır. Hz. Lût a.s"ın gençlik dönemi burada geçmiştir. Abi kardeş olan Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn a.s için de Allâh-u Teâlâ Kudüs"e gitmelerini işaret etmişti. [16] Son nebi olan Muhammed a.s ise İsrâ-Mirâc hadisesini yaşayan, Beytül-Makdis"e bu anlamda yolculuk yapan en önemli peygamberdir.

D.) Medeniyet Bağlamında Bereketin Merkezi

İslâm dininin sürekliliği üç esasa bağlıdır: İtikatlar, mukaddesât, şeâir. Bu esaslar dinin olmazsa olmazıdır. Sabittirler. Asla değişmezler. İtikat ile ilgili temel esaslar Allâh"ın birliğine iman yani tevhit, âhirete imân, peygamberlere ve kitaplara imândır. Mukaddesât, yüce değerleri olan, manevi değeri yüksek olan ve dokunulmazlığı olan kutsal değerlerdir. Bu kutsal değerleri ancak Allah c.c koyabilir. Diğerleri olan şeâir, sembollerdir. İslâm'da bazı ibadetlerin, mekanların simgeleri vardır. Bu simgeler, semboller Müslüman kalma bilincini diri tutar. Bu bakımdan Mescid-i Aksâ"ya ve Kudüs"e baktığımızda itikat meselesi olduğunu görürüz. Aynı zamanda mukaddesat ve şeâir meselesidir de. [17]

Kudüs ilk var olduğu andan itibaren çeşitli medeniyetlere, hükümdarlara, zalimine, mazlumuna ev sahipliği yapmıştır. Nice medeniyetler onun için savaşmış, mücadele etmiştir. İman edeninden iman etmeyene nice topluluk burada barınmıştır. Her biri kendi inancına göre eserler bırakmış, kimileri bunu yakmış, kimileri imar etmiş, kimileri zulmetmiş, kimileri hoşgörölü davranmıştır. Tarih de bunu apaçık bilmekte, insanlar da bunu apaçık bilmektedir ki Kudüs ne zaman Müslümanların yönetimi altında idi, işte o zaman medeniyet vardı, insan vardı, eser vardı, imar, ıslah etme vardı. Bir yaşam vardı. Ama ne zaman Müslümanlardan başkasının yönetimi altında idi, işte o zaman Kudüs mahzundu, zulüm altındaydı. Müslümanlar hep Kudüs"te var olmuşlardır ve var olmaya devam edeceklerdir.

Efendimiz vefat etmeden önce Beytül-Makdis toprakları için Hz. Üsâme"nin ordusunu hazırlatmıştı. Ki; Beytül-Makdis topraklarının fethedileceğini de daha önceden müjdelemişti. Bunun için hazırlıklar yapılmaktaydı. Fakat peygamberimiz âhirete irtihâl edince, hilâfetin başına geçen Hz. Ebûbekir"ın ilk işi Hz. Üsâme"nin ordusunu Suriye"ye göndermesi olmuştur. Kudüs, Hz. Ebûbekir döneminde fethedilmek istense de barış şehri olan Kudüs"ün fethi Hz. Ömer döneminde anlamına yakışır bir şekilde Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. [18] Sahabe de Kudüs"ün önemini tam anlamıyla idrak ettiklerinden sık sık bu toprakları ziyaret ettiler. Hatta bazıları orayı tam anlamıyla mesken edindi. Özellikle Ubâde b. Sâmit ve Şeddâd b. Evs Kudüs"ün ilk kadılarındandır. Kabirleri orada medfundur. Ubeyde b. Cerrah da Kudüs"ün fethi noktasında önemli bir komutandır. [19] Emeviler ve Abbasiler döneminde de Kudüs"te medeniyet noktasında birçok eser yapılmıştır. Özellikle Kubbetül"s-Sahrâ"nın yapımı gerek ihtişamı gerekse mabed ve mescit yönünden büyük ölçüde önem arz etmektedir. Bu dönemden sonra Beytül-Makdis yine işgale uğramıştır. Selahaddîn Eyyûbi Kudüs"ün fethi noktasında çok önemli adımlar atmıştır ve Kudüs bir kez daha fethedilmiştir. Daha sonra Osmanlı döneminde de Kudüs Müslümanlarla birlikte birçok etnik kesimin, farklı dinlerin yaşadığı merkez bir konum olmuştur. Şöyle bir fark vardır ki herkesin yaşayışına, dinine hoşgörölü bir yönetim hüküm sürmüştür Kudüs"te.

E.) Yetişen Mahsuller Bağlamında Bereketin Merkezi

“İncire ve zeytine andolsun” Tîn sûresinde incir ve zeytine yemin edilmektedir. Bu yeminin mahiyetinde farklı yorumlar yapılmakla birlikte bazı müfessirler tarafından incir için şehrin kendisi, zeytin için de Beytül-Makdis yorumları yapılmıştır. Ayrıca Araplar bazı bölgeleri orada yetişen meyvelerle de isimlendiriyorlardı. Bu bir âdetti. Böylelikle yemin meyvelere değil, yetişen bölgeyedir, yani Şam ve Kudüs’edir diyenler de vardır. [20]

Taberi, Mescid-i Aksâ’nın çevresinde oturanlar için hem ekim-dikimlerinde hem gıdalarında, geçimlerinde buranın bereketli kılındığını ifade etmiştir. [21]

F.) İbâdet Bağlamında Bereketin Merkezi

İsrâ Mirâc hadisesi Müslümanlar açısından hem imân hem de ibâdet bakımından bazı noktaların netleştiği bir olaydır. Daha önce kılınan namazlarla birlikte namaz emri beş vakite çıkarıldı. İsrâ-Miraç hadisesinde yaşananlardan dolayı Mescid-i Aksâ ile namaz noktasında bir bağ kurulmuş oldu.

Ayrıca Efendimiz a.s ve sahabe hicretten önce Mekke’de ve hicretten sonra Medine’de 16 ay kadar Beytül-Makdis’e doğru namaz kılmışlardı. [22] Miraçta yaşananlar doğrudan bir bağ idi. Efendimiz imâm oldu ve mirâcın merkezinde namaz kılındı. Bütün bu hadiseler ibadetin mahiyetini, durumunu bize aksettirmektedir.

İbâdet maksadıyla yapılacak yolculukların neresi olduğunu peygamberimizden öğreniyoruz. Efendimiz a.s bir hadisinde ; “Ancak şu üç mescide (ibâdet Maksadıyla) yolculuk yapılır: Şu benim mescidim, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Aksâ” [23] . Sevap kazandıran mescitler hadiste işaret edilmiştir. Buna göre namazın sevabı açısından bütün mescitler aynıdır. Üç mescit hariç. Dolayısıyla Müslümanın sevap kazanmak amacıyla başka bir mescide yolculuk yapması caiz değildir. [24]

Bazı hadislerde Mescid-i Aksâ’da kılınan namazın sevabına değinilmiştir. Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Mescid-i Aksâ’da kılınan namaz Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî haricindeki mescitlerde kılınan beş yüz namaza denktir.” [25] Bundan dolayıdır ki oraya ibâdet maksadıyla gidilmelidir ve iki rekat da olsa namaz kılınmalıdır. Aynı zamanda Mescid-i Aksâ yeryüzünde inşa edilen ikinci mescittir. İlk inşa edilen mescit Kabe yani Mescid-i Harâm’dır. Nitekim Ebû Zer el-Gıfârî şöyle rivayet etmiştir. “Ey Allah’ın Rasulü, Yeryüzünde ilk inşa edilen mescid hangisidir dedim. Peygamber (s.a.v) „Mescid-i Haram” buyurdu. Sonra hangisi? dedim. „Mescid-i Aksâ” buyurdu. İkisi arasındaki süre ne kadardır? dedim. Kırk yıl buyurdu. Sonra „bütün yeryüzü senin için mesciddir. Nerede namaz vaktine girersen orada kıl” buyurdu. [26]

En önemli hadislerden birisi de şudur: Hz. Meymûne (r.anhâ): “Ya Rasulallah! Beytül-Makdis hakkında bize fetva ver (tavsiyede bulun)” dedi. “ Rasulallah a.s şöyle buyurdu: Oraya gidin ve içinde namaz kılın.” ;O zaman Beytül-Makdis işgal altındaydı, bundan dolayı Efendimiz sözlerine şu şekilde devam etti: “Eğer oraya gidemez ve içinde namaz kılamazsanız kandillerinde yakılmak üzere oraya zeytinyağı gönderin.” [27] Bu hadis günümüze benzemesi ve bir Müslümanın Dârul-Harb da olsa yapacağı işten geri kalmamasını en güzel şekilde ifade eden bir hadistir. Nitekim Beytül-Makdis şu anda da işgal altında. Buradaki zeytinyağı belki de bir sembol olarak düşünülebilir. Zaten Kudüs zeytinin, zeytinyağının merkezini oluşturan bir şehirdir. Biz, bizi, kendimizi kurtaracak olan zeytinyağlarımızı her fırsatta her surette oraya göndermeliyiz. Burada önemli olan yapacağımız işi küçümsememektir. Gönderilen sadakalar, anlatılan sunumlar, Beytül-Makdis’i öğrenmek ve öğretmek, Kur’ân’dan bu topraklara yönelik âyetleri okuyup içselleştirmek, hadisleri öğrenmek, Kudüs’ün fethi için dua etmek vb. birçok şey de oraya gönderilen zeytinyağı nisbetinde düşünülebilir. Belki de en büyük zeytinyağı mutlak surette Beytül-Makdis’i ziyaret etmek, orada namaz kılmak (hadiste de buyrulduğu üzere), kutsal emanetlere sahip çıkmak ve orada ribât halinde olmaktır. Şunu bilmeliyiz ki Beytül-Makdis için yapılacak en küçük hareketimiz dahi hem dünya hem âhiret için önemlidir. Müslüman en zor anında dahi bu teyakkuzu bırakmamalıdır.

SONUÇ

Beytül-Makdis toprakları Müslümanlar için çok önemli topraklardır. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette bu kutsal beldeden bahsedilmektedir. Özellikle Mescid-i Aksâ ismini bizzat Allâh-u Teâlâ vermiştir. Gerek Mescid-i Aksâ

gerekse çevresinde bereketli kılınan yerler Kur"ân"a konu olmuştur.

Kudüs, birçok peygamberin, birçok hadisenin, birçok fikhî meselenin durağında bir mekandır. Nice peygamberler buraya ayak basmış, nice sahabeler burayı kendine mesken edinmiştir. İsrâ-Mirâc'ın vukû bulduğu, beş vakit namazın emredildiği yerdir. İlk kiblemiz orası idi. Müslümanlar ikinci kible tayin olunmadan önce namazlarını Beytü'l-Makdis'e doğru kılıyorlardı. İbadet maksadıyla da yolculuğa çıkılan üç mescitten biri Kudüs'te yer almaktadır. Cihadın, ribatın baş tacı olduğu ve tam odak noktasını oluşturduğu meydan yeridir. Bu anlamda birtakım fikhî hükümlerin doğduğu özel bir yerdir Kudüs.

Bu topraklar için birçok özellik söylenmekle birlikte en belirgin durumlarından birisi de bereketin kuşak noktasıdır. Gerek kendi toprakları gerek çevresindeki topraklar bereket yurdudur. Bu durum her köşede her ayrıntıda kendisini gösteren bir terimdir. Bereket dediğimizde tek bir alan değil birçok alanda hissesi, maneviyatı, çoğalmasa baş gösteren bir durumdur. Kible bakımından, peygamberler, âlimler bakımından, yiyecekler, yetişen mahsuller bakımından, âyetlerin zikrettiği yer bakımından bereketin fışkırdığı mübarek topraklardır. Bildiklerimiz, bilmediklerimiz, anladıklarımız, anlamadıklarımız her türlü kapsam da bunun içine dahil edilebilir.

Kudüs başlı başına müstakil olarak incelendiğinde gerçekten sayfalara satırlara sığmayacak derinlikte bir beldedir. Bir şeyler söylenir, anlatılır ama ne kadarı orayı anlatmaya yeter? Bunun içindir ki Kudüs'ü yaşamak, hissetmek daha kârlıdır.

KAYNAKÇA

ABDULKADİR, Fethi, Filistin Meselesine Giriş, Asalet Yayınları, I. Basım, 2019.

ALTUN, İsmail, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ, İlahiyat Tetkikleri Dergisi, sy.47, Erzurum, 2017.

ALPARSLAN, Hande Nuran, Üç Mescid İle İlgili Rivayetler Ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

BASÎT, Musa İsmail, (Hamza Zîb Mustafa, Gassân Musa Muhîbiş, Said Süleyman Kîk), Kudüs Tarihi, Nida Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2018.

BAYRAK, Handan Yıldız, Kur"an'da Kudüs Ve Mescid-i Aksa, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.

BOZKURT, Nebi, DİA, Ankara, 2004.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali, Hükümdar Peygamberler Şehri, Dinlerin Merkezi Kudüs, Değerlendirme, Eskiye 36, İstanbul, 2018.

GÖRMEZ, Mehmet, Din ve Medeniyet Açısından Kudüs ve Mescid-i Aksa, İslam Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2021.

EL-KARADÂVÎ, Yusuf, (Tercüme: İzzet Marangozoğlu), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs, Nida Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2019.

EL-KHATİP, Abdullah, (Çev. Ramazan Işık), Kur"an'da Kudüs, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9:1, 2004.

KOÇYİĞİT, Hikmet, Kur"ân Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(1), 2012.

MERT, Rabia, İslam Geleneği Açısından Kudüs, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sy.II, 2017.

VAROL, Ahmet, Kudüs Davamız, Nida Yayıncılık, V. Baskı, İstanbul, 2018.

[1] Bozkurt, Nebi, DİA, c.XXIX, Ankara, 2004, s.268. [2] Bayrak, Handan Yıldız, Kur'an'da Kudüs Ve Mescid-i Aksa, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s.4. [3] Mert, Rabia, İslam Geleneği Açısından Kudüs, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. I, sy. II, 2017, s. 265-266. [4] Mert, a.g.e., 266-267. [5] Varol, Ahmet, Kudüs Davamız, Nida Yayıncılık, V. Baskı, İstanbul, 2018, s.10. [6] Abdulkadir, Fethi, Filistin Meselesine Giriş, Asalet Yayınları, I. Basım, 2019, s. [7] 17/1. [8] 21/4 [9] 21/70-71. [10] 21/ 81 [11] Bayrak, a.g.e., , s.24.25. [12] El-Khatip, Abdullah, (Çevirmen, Dr. Ramazan Işık), Kur'an'da Kudüs, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9:1, 2004, s.109-110. [13] Altun, İsmail, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ, İlahiyat Tetkikleri Dergisi, sy.47, Erzurum, 2017, s.156. [14] Altun, a.g.e., s.157. [15] Abdulkadir, a.g.e., s.32. [16] Çetinkaya, Bayram Ali, Hükümdar Peygamberler Şehri, Dinlerin Merkezi Kudüs, Değerlendirme, Eskiye 36, İstanbul, 2018, s.100, 101, 102, 103. [17] Görmez, Mehmet, Din ve Medeniyet Açısından Kudüs ve Mescid-i Aksa, İslam Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2021, s.2. [18] Altun, a.g.e., s.159. [19] Basîr, Musa İsmail, (Hamza Zîb Mustafa, Gassân Musa Muhîbiş, Said Süleyman Kîk), Kudüs Tarihi, Nida Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2018, s.45. [20] Bayrak, a.g.e., s.22,23. [21] Koçyiğit, Hikmet, Kur'an Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(1), 2012, s. 165,166. [22] Altun, a.g.e., s.156. [23] Alparslan, Hande Nuran, Üç Mescid İle İlgili Rivayetler Ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.88. (Müslim, Hâc, 95 (511). [24] el-Karadâvî, Yusuf, (Tercüme: İzzet Marangozoğlu), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs, Nida Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2019, s.17. el-Karadâvî, Yusuf, (Tercüme: İzzet Marangozoğlu), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs, Nida Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2019, s.17. [25] el-Karadâvî, a.g.e., s.17. (Mecmau'z-Zevâid, IV/7, Umdu'tü'l-Kârî, VI/280. [26] Alparslan, a.g.e., s.79. (Müslim, Mesâcid, 1; Nesâî, Mesâcid, 3; İbn Mâce, Mesâcid, 7.) [27] Altun, a.g.e., s.161, 162. (Ebû Dâvûd, Kitâbu's-Salât, 14.)

[1] Bozkurt, Nebi, DİA, c.XXIX, Ankara, 2004, s.268.

[2] Bayrak, Handan Yıldız, Kur'an'da Kudüs Ve Mescid-i Aksa, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s.4.

[3] Mert, Rabia, İslam Geleneği Açısından Kudüs, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. I, sy. II, 2017, s. 265-266.

[4] Mert, a.g.e., 266-267.

[5] Varol, Ahmet, Kudüs Davamız, Nida Yayıncılık, V. Baskı, İstanbul, 2018, s.10.

[6] Abdulkadir, Fethi, Filistin Meselesine Giriş, Asalet Yayınları, I. Basım, 2019, s.

[7] 17/1.

[8] 21/4

[9] 21/70-71.

[10] 21/ 81

[11] Bayrak, a.g.e., , s.24.25.

[12] El-Khatip, Abdullah, (Çevirmen, Dr. Ramazan Işık), Kur'an'da Kudüs, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9:1, 2004, s.109-110.

[13] Altun, İsmail, Sahabe Gözünde Kudüs ve Mescid-i Aksâ, İlahiyat Tetkikleri Dergisi, sy.47, Erzurum, 2017, s.156.

[14] Altun, a.g.e., s.157.

[15] Abdulkadir, a.g.e., s.32.

- [16] Çetinkaya, Bayram Ali, Hükümdar Peygamberler Şehri, Dinlerin Merkezi Kudüs, Değerlendirme, Eskiye 36, İstanbul, 2018, s.100, 101, 102, 103.
- [17] Görmez, Mehmet, Din ve Medeniyet Açısından Kudüs ve Mescid-i Aksa, İslam Düşünce Enstitüsü, Ankara, 2021, s.2.
- [18] Altun, a.g.e., s.159.
- [19] Basîr, Musa İsmail, (Hamza Zîb Mustafa, Gassân Musa Muhîbiş, Said Süleyman Kîk), Kudüs Tarihi, Nida Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2018, s.45.
- [20] Bayrak, a.g.e., s.22,23.
- [21] Koçyiğit, Hikmet, Kurʼân Açısından Bereket Kavramının Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(1), 2012, s. 165,166.
- [22] Altun, a.g.e., s.156.
- [23] Alparslan, Hande Nuran, Üç Mescid İle İlgili Rivayetler Ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.88. (Müslim, Hâc, 95 (511).
- [24] el-Karadâvî, Yusuf, (Tercüme: İzzet Marangozoğlu), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs, Nida Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2019, s.17. el-Karadâvî, Yusuf, (Tercüme: İzzet Marangozoğlu), Her Müslümanın Ortak Davası Kudüs, Nida Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2019, s.17.
- [25] el-Karadâvî, a.g.e., s.17. (Mecmauʼz-Zevâid, IV/7, Umdetüʼl-Kârî, VI/280.
- [26] Alparslan, a.g.e., s.79. (Müslim, Mesâcid, 1; Nesâî, Mesâcid, 3; İbn Mâce, Mesâcid, 7.)
- [27] Altun, a.g.e., s.161, 162. (Ebû Dâvûd, Kitâbuʼs-Salât, 14.)